

Gramatika za gramatičare, gramatikologe i gramatikofile
Zdenka Ribarova i Slavomira Ribarova, *Češka gramatika s vježbama*,
Porfirogenet, Zagreb, 2015.

Medu hrvatskim udžbenicima i priručnicima za učenje nekoga stranog jezika rijetke su gramatike tako sveobuhvatnoga sadržaja i tako znanstveno obrađene kakva je češka gramatika Zdenke i Slavomire Ribarove. Gramatike se općenito ne shvaćaju i ne rabe kao neko zanimljivo štivo, nisu naročito omiljene ni u nastavi jezika u našim školama i rijetki su gramatičari koji prema toj temeljnoj sastavnici antičkoga i srednjovjekovnoga trivija iskazuju čak i ljubav, poput naše poznate jezikoslovke Nives Opačić (»Gramatiko, ljubavi moja«, *Vijenac* 195/2011). Gramatika nije samo knjiga s pravilima i propisima govorenja i pisanja, kako se tvrdilo u 19. stoljeću, nije samo ni novi, suvremeniji i složeniji opis svih podsustava (fonologije, morfologije i sintakse) nekoga jezičnog sustava, nego je gramatika postala i teorijski utemeljena jezikoslovna disciplina koju pak proučava gramatikologija. Stručnjacima je ovdje suvišna usporedba s obradom leksika, leksikologijom i leksikografijom, kao i podsjećanje na vrste gramatika s obzirom na način i svrhu jezičnoga opisa (deskriptivne, normativne, kontrastivne, komparativne, historijske i dr. gramatike). Suvremene gramatike pristupaju jeziku kao sustavu koji se ne može izolirati ni od svoje leksičke supstancije ni od značenja riječi i oblika (semantike), a njegov je opis nepotpun i bez opisa funkcija riječi i oblika u jeziku i govoru. *Češka gramatika* Zdenke i Slavomire Ribarove takva je suvremena gramatika koja osim strogo gramatičkoga sadržaja, kakav se od *klasične* normativne gramatike očekuje, o češkom jeziku daje temeljne spoznaje i informacije koje bi jedan dobro upućeni strani bohemist morao znati. Namijenjena je ponajprije sveučilišnoj nastavi i tiskana u nizu *Manualia universitatis studiorum zagrabiensis*, ali zbog srodnosti i tipoloških sličnosti češkoga i hrvatskoga može biti korisna i hrvatskim gramatičarima, a s komparativnoga gledišta i hrvatskim gramatikolozima, da ne spominjemo i gramatikofile.

Gramatika je napisana na hrvatskom iako je hrvatskim studentima bohemistike na raspolaganju golem broj izvornih čeških gramatika koje obrađuju gramatički sustav u cjelini ili pojedine njegove razine. Ta neusporedivost broja čeških i hrvatskih gramatika svjedoči o različitim gramatičarskim tradicijama koje se očituju i u teorijskom pristupu gramatici i u načinu gramatičkoga opisa. Češki je, naime, prvi slavenski jezik koji je podvrgnut svjesnomu normiranju, odnosno kodifikaciji (češka jezikoslovna tradicija razlikuje jezičnu normu od njezine kodifikacije u gramatikama i drugim jezičnim priručnicima), i to na samim počecima češke reformacije koja je *narodnomu* jeziku posvećivala iznimnu pozornost. Ta je prednost matičnoj bohemistici osigurala poseban jezikoslovni status u okvirima slavistike, što se očitivalo i značajnim utjecajem

čeških jezikoslovnih autoriteta krajem 18. i u 19. stoljeću. Hrvatski ima posve drugačiji povijesni razvitak i drugačiju gramatičarsku tradiciju, ali ta problematika zaslužuje posebnu gramatikološku usporedbu i analizu.

Autorice naše *Češke gramatike* bile su svjesne činjenice da »kopiranje« neke od brojnih suvremenih gramatika čeških autora nije moguće, ne samo zbog problema s kriterijima izbora takve gramatike nego i zbog pitanja teorijske i koncepcijske kompatibilnosti izabrane češke gramatike s hrvatskim gramatikama kojima su se služili ili se služe hrvatski studenti. U svojem predgovoru autorice kažu da je »odgovarajuća pozornost posvećena načinu prikazivanja pojedinih pojava s ciljem olakšanja njihova praktična usvajanja«, što jasno upućuje na posebnu metodologiju gramatičkoga opisa sa svrhom lakšega usvajanja češkoga kao stranoga jezika u hrvatskoj sredini, dakako, na hrvatskom jeziku. U predgovoru nadalje stoji da udžbenik »ima za cilj omogućiti korisniku upoznavanje i olakšati svladavanje češkoga gramatičkog nazivlja koje se u cijelome tekstu navodi usporedno s hrvatskim. Radi lakšega snalaženja češko je nazivlje obuhvaćeno posebnim kazalom čeških naziva s uputama na poglavlja i paragrafe, tako da se zainteresirani korisnik lako može potanje upoznati sa značenjem svakoga naziva. Time se stvaraju potrebni uvjeti za samostalno služenje osnovnom češkom lingvističkom literaturom.« Potonjom je rečenicom iskazan dalekosežni cilj ove gramatike, u kojoj su autorice uspješno riješile veliki problem s hrvatskim ekvivalentima češkomu gramatičkom i uopće jezikoslovnom nazivlju, koje do danas slijedi i čuva vlastitu tradiciju (standardni jezik u češkom je i danas *spisovný jazyk* ili *spisovná čeština*, odnosno 'književni jezik', a gramatika ili slovnica je *mluvnice*). Tamo gdje se hrvatsko nazivlje rabi nedosljedno, autorice su izabrale nazive ovjerene u najnovijim hrvatskim gramatikama (npr. lični i nelični glagolski oblici – u češkom *tvary určité a neurčité*, odnosno 'određeni i neodređeni oblici') ili starije hrvatske nazive koji su usporediviji s češkim nazivima (npr. prema Simeonu – glagolski *lik* tvorni i trpni – u češkom *slovesný rod činný a trpný*), a neke su oblikovale prema latinskom. U obradi nisu izostavile ni one elemente sustava koji su funkcionalno problematični pa se u hrvatskim gramatikama detaljnije ne opisuju (npr. vrсни brojevi – češki *číslovky druhové*). Uskladiivanjem nazivlja autorice su i češki teorijski pristup gramatici uskladile s hrvatskim pristupom.

Naša *Češka gramatika* obaseže 531 stranicu teksta raspoređenoga u 15 opširnih poglavlja s brojnim potpoglavljima. Nakon Uvoda, u kojemu se autorice sažeto osvrću na glavne povijesne momente u formiranju češkoga književnog jezika, gramatička su poglavlja naslovljena ovako: Grafijski sustav i njegovo grafijsko bilježenje: I. Osnovni pojmovi iz fonetike i fonologije, II. Grafijski sustav; Gramatički sustav: III. Gramatička klasifikacija riječi, IV. Načini tvorbe riječi, V. Imenice, VI. Pridjevi, VII. Zamjenice, VIII. Brojevi, IX. Glagoli, X. Prilozi, XI. Prijedlozi, XII. Veznici, XIII. Čestice i XIV. Uzvici – s kojima završava gramatički opis. Sintaksa nije poseban dio ove gramatike, ali je implicitno obuhvaćena obradom sintaktičkih funkcija pojedinih vrsta riječi i oblika (npr. veznika), a provlači se i kroz sve vježbe. Vježbe slijede iza svakoga obrađenog potpoglavlja, a rješenja (na kraju) omogućavaju provjeru znanja. XV. poglavlje – Osnovne samobitnosti razgovornoga (općečeškoga) jezika u uspored-

bi s književnim – iznimno je značajno upravo za hrvatske studente i strance općenito.

U XVI. se poglavlju navodi osnovna (!) literatura kojom su se autorice služile, a popis sadrži ukupno 170 čeških i hrvatskih naslova – od toga 117 naslova normativne i znanstvene literature, 39 rječnika, 9 ortografskih i ortopskih priručnika te 5 internetskih izvora češkoga i hrvatskoga nacionalnog korpusa. Popis literature, koji imaju sve češke gramatike pa tako i ova, važan je ponajprije zato što upućuje na teorijska polazišta i konceptijske promjene u novom gramatičkom opisu u odnosu na prethodne opise. Hrvatskim gramatikama kronično nedostaje ta poveznica s literaturom na koju se oslanjaju.

Tri opsežna iduća poglavlja jesu kazala: XVII. Kazalo citiranih riječi; XVIII. Kazalo čeških termina u tekstu i XIX. Pojmovno kazalo, koje sadrži sve češke, hrvatske i internacionalne nazive gramatičkih pojmova. Posljednje, XX. poglavlje, čine Rješenja vježbi.

U naizgled tradicionalnoj gramatici građa svakoga poglavlja obrađena je tako temeljito, iscrpno i s takvom znanstvenom akribijom, a cijela je gramatika opremljena takvim znanstvenim aparatom da se može ubrojiti u znanstvenu literaturu na najvišoj sveučilišnoj razini. Do sada je na takav način prikazana i ocijenjena u recentnim inozemnim znanstvenim časopisima (H. Bauerová u *Slavia* 86/1/2017, P. Fałowski u *Rocznik Slawistyczny* 66/2017, B. Maltarić u *Jezikoslovne zapiski* 23/1/2017), a doma je do sada dočekala samo esejistički pisan prikaz Ladislava Tadića u *Gordoganu* (31–32, 2015).

Valja reći da ovo nije prva češka gramatika na hrvatskom jeziku za hrvatske studente. Prvi *Pregled češke gramatike s vježbama*, također u nizu *Manualia universitas studiorum zagrabiensis*, u izdanju Sveučilišne naklade Liber objavila je 1977. godine Zdenka Ribarova, tadašnja znanstvena suradnica i predavačica na studiju bohemistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, danas znanstvena savjetnica Slavenskoga instituta Češke akademije znanosti u Pragu, a u međuvremenu je bila i suradnica na našem znanstvenoistraživačkom projektu »Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim«. Drugo, nepromijenjeno izdanje toga udžbenika tiskano je 1991. godine na zahtjev Katedre za bohemistiku. To je bila naša prva »mala gramatika« iz koje smo svi učili – ne samo češke paradigme i iznimke nego smo učili učiti.

Velika *Češka gramatika* nije prošireno i dopunjeno izdanje te »male gramatike«, nego je riječ o novom, konceptijski jedinstvenom, kompletnom i posve suvremenom udžbeniku napisanom u najboljoj tradiciji čeških sveučilišnih udžbenika. U njemu nije samo temeljito revidirana sva jezična građa obrađena u *Pregledu češke gramatike s vježbama* nego su bez iznimke obrađene sve iznimke (kojih je u češkom nemali broj) ili odstupanja od jasno definiranih pravila i pregledno opisanih paradigmi, kao i sve jezične promjene koje su se u međuvremenu dogodile u češkom jeziku. Najznačajnije je to što udžbenik donosi i suvremene normativne inovacije, kakve sadrže tek najnoviji češki visokoškolski udžbenici. Uz nova poglavlja – o glasovnom sustavu, o grafijskom i pravopisnom sustavu i o tvorbi riječi – za češki je posebno važno poglavlje o općečeškom razgovornom jeziku (supstandardu) u usporedbi s književnim (standardnim) jezikom. Ta vrlo vitalna, ekonomična i produktivna *obecná*

čeština koja konstantno konkurrira književnomu jeziku u slavistici je svojevrsni sociolingvistički fenomen koji strani govornici češkoga jezika ne mogu mimoći. Iako se u češkim školama uči književni jezik (*spisovná čeština*), odnosno njegova pismena (pisana) forma koja je, kao i kod drugih jezika, jednostavnija od njegove usmene (govorne) realizacije (*hovorová čeština*), stranac mora upoznati bar osnove nekodificiranoga općečeškog razgovornog idioma (*obecná čeština*) koji ga (d)očekuje u najširoj svakodnevnoj komunikaciji.

Češka gramatika Zdenke i Slavomire Ribarove plod je velikoga iskustva u nastavi jezika i golemoga, dugogodišnjeg truda koji je uložen u istraživanja jezika i suvremenih gramatičkih teorija, u prikupljanje, obradu i sistematizaciju grade, u opremu udžbenika svim znanstvenim instrumentima i registrima i napokon – u oblikovanje teksta na hrvatskom koji autoricama nije materinski, ali su njime znalački, detaljno, jasno i stručno opisale svoj materinski češki jezik. Iako se zagrebačka bohemistika može pohvaliti prilično brojnim stručnim i znanstvenim knjigama, udžbenicima, priručnicima, rječnicima, književnim i stručnim prijevodima i drugim radovima svojih nastavnika i suradnika u posljednjih nekoliko desetljeća, *Češka gramatika* Zdenke i Slavomire Ribarove među njima je posve iznimno djelo, dostojno posebnoga mjesta u nizu *Manu-alia universitas studiorum zagradiensis*. Na njoj se potvrđuje da je *gramaticus* odgovorno i teško zvanje, a znanje i ustrajnost donose obilan plod tek kad im se pridruži i »ljubav prema riječi« koja filologiju čini humanističkom znanostu.

Dubravka Sesar